

імпортозаміщення вітчизняними плодами. Адже вартість імпортованих зерняткових та кісточкових плодів протягом 2008–2012 рр. становила 2,5–2,8 млрд грн, тоді як вони мають досить високий потенціал вирощування в Україні. Вважаємо, що необхідно переглянути норми споживання на імпортовану продукцію в бік збільшення, оскільки вони були встановлені ще в 70-х роках минулого століття, а нині попит на неї збільшився і відбулися зміни в зовнішньоторговельній діяльності.

ВИСНОВКИ

На наше переконання, беззаперечним є те, що в подальшому для розширення ємності ринку та повноцінного забезпечення потреб населення в якісних плодах, відповідно до раціональних норм споживання, розширення експортних поставок і переорієнтації статусу країни з постачальника сировини на постачальника готової продукції особливо важливе значення має розвиток галузі садівництва. Це підтверджує й той факт, що у 80-х роках ХХ ст. Україна вважалася республікою з найбільш розвинутим промисловим садівництвом з-поміж інших країн соціалістичного простору, де вироблялося

близько 35% плодів, і її не даремно називали «садівничою».

З наведених досліджень чітко проглядається необхідність державного регулювання та підтримки різних кон'юнктурних процесів на вітчизняному ринку плодів. Адже розвинуті країни світу, дбаючи про власну продовольчу безпеку, вилучають аграрний сектор з ринкової економіки, використовуючи державні важелі регулювання сільського господарства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції: [монографія] / Бетлій М. та ін.; за ред. О.М. Бородіної. — Ужгород: ІВА, 2006. — 496 с.
2. Артиш В.І. Особливості органічного агрови-робництва в концепції сталого розвитку АПК України / Артиш В.І. // Економіка АПК, 2012. — № 7. — С. 19–23.
3. Сало І.А. Стан і перспективи розвитку ринку плодів в Україні / І.А. Сало // Бізнес Інформ. — 2013. — № 10. — С. 211–215.
4. Сус Т.Й. Страхування ризиків при вирощуванні екологічно чистої продукції / Т.Й. Сус // Економіка АПК, 2012. — № 12. — С. 66–71.

УДК 502.33 : 631.15

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЦТВОМ ЕКОБЕЗПЕЧНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

С.М. Денисенко
аспірант

Інститут агроекології і природокористування НААН

Обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення системи управління виробництвом екобезпечної сільськогосподарської продукції з урахуванням міжнародних стандартів у сфері якості та охорони навколишнього природного середовища. Запропоновано алгоритм управління виробництвом екобезпечної продукції, що включає методико-прикладну платформу формування управлінських рішень.

Ключові слова: система, продукція, управління, екобезпека, сільське господарство, виробництво.

Нині спостерігається позитивна тенденція щодо підвищення якості споживчої продукції. Посилюється державний контроль, коригується нормативно-правова база. Та й сам виробник усе більше акцентує увагу

на якості продукції, її екобезпеці, оскільки саме на це споживач дивиться насамперед. У сучасному побуті під терміном «екобезпека» стосовно продукції сільського господарства розуміється: відсутність у продукції шкід-

ливих, ненатуральних та інших речовин, які негативно впливають на людський організм; безпека використання сировинних ресурсів для людини і навколишнього природного середовища; мінімум негативного впливу на навколишнє середовище на всіх етапах виробництва продукції; нешкідлива утилізація або рециклінг відходів.

Розвиток виробництва екобезпечної продукції в Україні відбувається повільними темпами, але вже можна з упевненістю говорити про можливі перспективи цього напрямку. Збільшується й науковий інтерес до цієї проблеми. Загальнотеоретичні засади забезпечення екологічної безпеки розглядаються в працях О.О. Веклич, Т.П. Галушкіної, Л.Г. Мельника, Ю.Ю. Туниці, О.І. Фурдичка, С.К. Харічкова, М.А. Хвесика, Є.В. Хлобистова, О.М. Царенка та інших науковців. У їхніх дослідженнях висвітлено питання, що стосуються сталого розвитку галузей економіки, впровадження сучасних механізмів та інструментів забезпечення еколого-економічної безпеки країни. Наукові праці Т.О. Зайчук, Н.В. Зіновчук, О.В. Кошій, В.М. Трегобчука, В.А. Чудовської, В.О. Шлапака присвячені розвитку вітчизняного виробництва екобезпечної продукції.

Проте зараз виробництво екобезпечної сільськогосподарської продукції, адаптованої до розвитку ринкових умов України, неможливе без ефективної системи управління цими процесами. Тому необхідно розробити теоретико-методичні та прикладні засади інституційної підсистеми механізму забезпечення такої продукції у вигляді системи органів державного, регіонального, громадського управління та управління на підприємствах-виробниках сільськогосподарської продукції.

Тому в цій статті обґрунтовуємо пропозиції щодо вдосконалення системи управління виробництвом екобезпечної сільськогосподарської продукції.

У нових економічних умовах система господарювання на сільськогосподарському підприємстві повинна враховувати не лише соціально-економічні чинники, а й екологічні, що визначає якість продукції і доквілля. У зв'язку з цим при дослідженні особливостей організації виробництва екобезпечної сільськогосподарської продукції слід брати до уваги, що вона має бути спрямована на вдосконалення всіх процесів, враховуючи, що

сільське господарство є системою, керованою одночасно природними і соціальними процесами, тісно пов'язаними з економікою.

В основі формування механізму управління якістю екобезпечної продукції лежить система екологічного управління виробництвом, організованого відповідно до стандартів агровиробництва, які містять вимоги до технологій виробництва, перероблення, зберігання, транспортування й продажу екобезпечної продукції. Така система має бути складовою частиною системи управління виробництвом підприємства і системою управління доквіллям, розробленим екологічно орієнтованим підприємством за стандартами серії ISO 14001 і спиратися на стандарти якості продукції серії ISO 9001 [1]. При цьому потрібно враховувати особливості процесу аграрного виробництва екобезпечної продукції. Вона повинна відповідати обов'язковим вимогам стандартів і технічним умовам, тобто система управління має бути сертифікована. Орган із сертифікації залишає за собою право призупиняти або припиняти дію сертифікату, повідомивши про це заявникові. Це він здійснює в тих випадках, якщо виявлено значні невідповідності стандартам або заявник (підприємство) не вжив відповідних заходів щодо усунення невідповідностей стандартам, виявлених під час попередньої перевірки, а також при невиконанні умов, викладених у договорі. Такі заходи застосовуються і в тому разі, якщо заявник представив письмову заяву про те, що не має наміру виконувати умови сертифікації.

У процесі проведення досліджень автор установив, що при формуванні елементів системи управління виробництвом і якістю екобезпечної продукції слід враховувати зовнішні і внутрішні дії на діяльність підприємства (рис. 1). У зв'язку з цим у структурі системи управління виробництвом екобезпечної продукції ми виділяємо декілька рівнів: державний, галузевий і підприємство.

Система екологічного управління в аграрному секторі економіки, вписуючись у традиційний цикл Демінга, відзначається наявністю в своїй структурі додаткових і обов'язкових зв'язків з органами управління. Ці взаємодії здійснюються на більшості етапів управління і забезпечують достатню інформованість господарюючого суб'єкта у сфері застосування екологічного менедж-

менту, координацію його діяльності з іншими виробниками у вирішенні еколого-економічних питань, фінансову та ресурсну підтримку.

Управління на державному рівні може здійснюватися тими самими органами, які займаються управлінням якості продукції: Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, Державною інспекцією України з питань захисту прав споживачів, а також іншими державними органами міжвідомчого значення.

На галузевому рівні якістю екобезпечної продукції повинні управляти Міністерство аграрної політики та продовольства України, Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України, Державна інспекція сільського господарства України. Також вважаємо за необхідне створити Державне агентство агроекологічного моніторингу України і покласти на нього такі функції:

- розроблення та організація реалізації програм розвитку сільськогосподарського виробництва екобезпечної продукції;

- контроль та моніторинг дотримання вимог програм розвитку еколого-спрямованого сільськогосподарського виробництва;

- моніторинг агроекологічного стану сільськогосподарських земель;

- ведення реєстру земель, зайнятих під різними напрямками еколого-спрямованого аграрного виробництва, в тому числі їх картографічна реєстрація та ін.;

- сертифікація екобезпечної продукції та надання права застосовувати державний знак маркування екобезпечної продукції;

- акредитація організацій, що здійснюють процес сертифікації виробництва екобезпечної продукції на території України та ін.;

- консультування з питань органічного виробництва, технологій екобезпечної сільськогосподарського виробництва.

Міжвідомчий контроль за якістю екологічної продукції в рамках наданих повноважень і чинного законодавства можуть здійснювати Міністерство екології України та Міністерство охорони здоров'я України.

Рис. 1. Система управління виробництвом екобезпечної сільськогосподарської продукції на рівні підприємства

Джерело: сформовано автором за [1, 2].

На сільськогосподарському підприємстві управління якістю відбувається на рівні управління процесом виробництва екобезпечної продукції технологічними службами за галузями (агрономічною, зооветеринарною, інженерно-технічною, економічною) [2]. На рівні сільськогосподарських підприємств немає системи управління якістю продукції. Забезпечення і контроль якості здійснюють керівники відповідних технологічних служб і структурних підрозділів у рамках своїх посадових інструкцій. Для формування системи якості екобезпечної продукції підприємствам слід мати взаємопов'язану програму забезпечення екологічної якості сировини і продукції між виробниками та переробниками.

На наш погляд, кожна служба повинна виконувати свої функції по управлінню екологічною якістю продукції в процесі виробництва. Агрономічна служба забезпечує якість оброблення ґрунту, відбір стійких сортів, розроблює програму підвищення родючості ґрунту, включаючи системи сівозмін, добрив і захисту рослин, раціональну організацію ріллі з урахуванням стандартів екобезпечного агровиробництва. Зооветеринарна служба забезпечує поліпшення породного складу тварин, підвищення їхньої продуктивності, раціональне використання кормів, зростання якості готової продукції, профілактику захворювань, строге застосування лікарських препаратів відповідно до екологічних стандартів. Інженерна служба організовує своєчасне і високоякісне виконання механізованих робіт. Економічна служба планує витрати на виробництво, веде звітність, здійснює контроль за витратами. Маркетингова служба аналізує споживчий попит на екобезпечну продукцію та обсяги постачань, динаміку цін, вивчає канали збуту та їхню ефективність.

Окрім державних служб, функції по управлінню виробництвом і якістю продукції можуть виконувати незалежні екологічні спілки або Центри по сертифікації виробництва екобезпечної продукції [3, 4]. Функції по забезпеченню екологічної якості продукції виконуються на підставі інформації, отриманої від екологічних спілок, які займаються розвитком і сертифікацією сільськогосподарського виробництва на рівні регіонів. За основну документацію по управлінню екологічною якістю продукції слід використовувати

ти стандарти агровиробництва та методичне керівництво з організації екобезпечного сільськогосподарського виробництва.

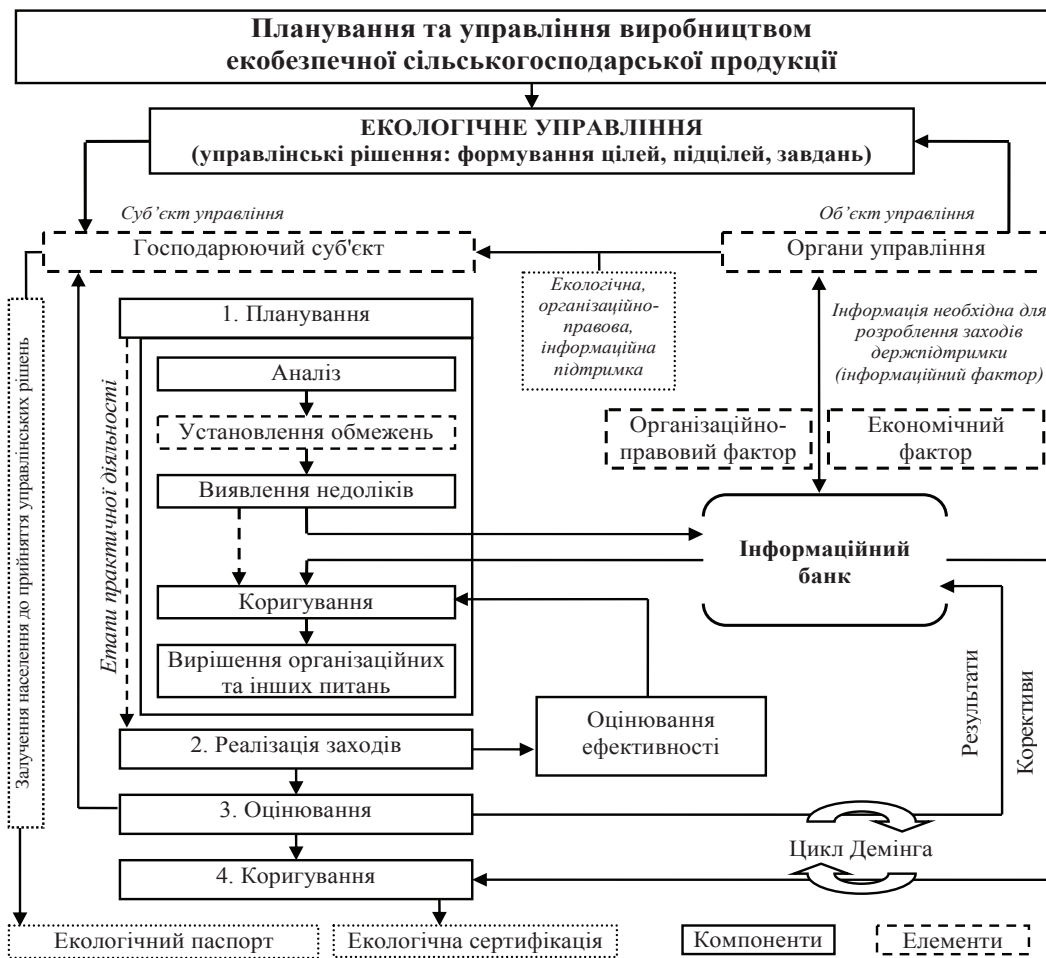
У загальному вигляді система управління виробництвом екобезпечної сільськогосподарської продукції представлена на рис. 2.

Найбільша роль у системі управління виробництвом екобезпечної сільськогосподарської продукції відводиться етапу планування, оскільки система управління збалансованою діяльністю господарюючих суб'єктів спрямована насамперед на запобігання шкоди. Зрозуміло, заходи щодо ліквідації наслідків уже нанесеного забруднення є не менш важливими, але їхня ефективність залежить від ступеня розробленості та послідовності дій. Планування заходів екологічного управління починається з проведення комплексного оцінювання стану ресурсної бази господарюючого суб'єкта.

Оцінка формується на основі даних цілого ряду самостійних аналізів (на основі економічних методів: декомпозиції, порівняльного та системного аналізу тощо), що проводяться за видами ресурсів. При цьому необхідно встановити ступінь залежності показників, які належать до різних груп: фактори — причини, фактори — результати. Крім того, для сільськогосподарських підприємств доцільно оцінювати рівень своєї економічної стабільності та екологічної безпеки порівняно з іншими господарюючими суб'єктами [5].

Щоб бути більш поінформованими щодо вищого менеджменту в галузі застосування екологічного управління, слід створити інформаційний банк. В інформаційному банку накопичується інформація про стан еколого-економічної ситуації, тенденції її розвитку, вплив характеристик економічної системи на валовий регіональний продукт. У банку акумулюються відомості, про динаміку погіршення стану навколишнього середовища, диспропорції в розвитку виробництва та рівні екологічної безпеки, наслідки посилення впливу середовища проживання на людей.

Позитивний ефект від реалізації заходів екологічного управління, включених до плану організації виробництва, залежить саме від скоординованості, пропорційності і порівнянності всіх елементів виробничого процесу: виконавців, ресурсів, технологій та

Рис. 2. Алгоритм управління виробництвом екобезпечної сільськогосподарської продукції
 Джерело: сформовано автором за [4, 5].

управління. Узгоджена взаємодія виконавців один з одним, органів управління різного рівня є заставою скоординованості дій. Оптимальне поєднання основних і оборотних засобів (кількості сільськогосподарської техніки та оброблюваної площі, поголів'я тварин, передбачуваного врожаю та місткості зернохосвищ і т. д.) характеризується фактором пропорційності ресурсів. Порівнянність технологій передбачає використовувати в різних технологічних процесах однорідні ресурси, завдяки чому скорочуються витрати на їх утримання.

Одночасно з оцінюванням рентабельності виробничого процесу та ефективності використання ресурсного потенціалу господарюючого суб'єкта формуються дані про стан навколишнього природного середовища: про викиди, відходи, скиди забруднювальних речовин, структуру нарахованих

платежів за забруднення та понадлімітне споживання, застосування санкцій за екологічні правопорушення.

Очевидно, що в умовах переходу до ринкових відносин неможливо забезпечити ефективне управління природокористуванням без розвитку ринку екологічних послуг, що ведуть до створення екологічної інфраструктури. Повною мірою це стосується й управління процесом переходу сільськогосподарських підприємств на виробництво екобезпечної сільськогосподарської продукції.

ВИСНОВКИ

Нами обґрунтовано пропозиції по формуванню системи управління виробництвом екобезпечної сільськогосподарської продукції. В основу формування системи управління якістю екобезпечної продукції покладено

систему екологічного управління виробництвом і збутом продукції, організовану відповідно до міжнародних стандартів, які містять вимоги до технологій виробництва, перероблення, зберігання, транспортування й торгівлі. Удосконалення системи управління екологічним сільським господарством по посиленню контролю за якістю продукції, технологіями виробництва пов'язано з розвитком системи сертифікації виробництва.

Запропоновано алгоритм управління виробництвом екобезпечної продукції, який включає методико-прикладну платформу формування управлінських рішень. Пропозиції щодо формування системи управління виробництвом екобезпечної сільськогосподарської продукції передбачають цілеспрямовану діяльність господарюючих суб'єктів у тісній взаємодії зі структурами управління, орієнтованих на досягнення максимальних виробничих результатів при мінімальному негативному впливі на навколишнє природне середовище.

УДК 502.335 : 502.131.1

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В АГРОВИРОБНИЦТВІ

С.А. Орел
аспірант

Інститут агроєкології і природокористування НААН

Проведено дослідження та узагальнено матеріали процесу розроблення економічного механізму екологізації сільськогосподарського виробництва. Установлено, що у вітчизняному економічному механізмі екологізації сільськогосподарського виробництва не використовується весь можливий спектр інструментарію, запропонований ринковою економікою, у зв'язку з чим він децю обмежений. Наведено схему класифікації видів економічних механізмів екологізації агровиробництва.

Ключові слова: економічний механізм, екологізація, види економічних механізмів.

Стрімке зростання потреб суспільства спонукає до інтенсифікації виробничої діяльності людини, зокрема сільськогосподарської, що здебільшого супроводжується руйнівними процесами в довкіллі. Такі тенденції зумовлюють необхідність пошуку шляхів економічного зростання з одночасним створенням умов для екологічнобезпечного використання існуючих ресурсів. Необхідність

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Чудовська В.А. Організаційно-економічний механізм розвитку виробництва органічної продукції / В.А. Чудовська // Збалансоване природокористування. — 2013. — № 1. — С. 91–98.
2. Шкуратов О.І. Механізм управління екобезпечним сільськогосподарським виробництвом / О.І. Шкуратов // Зб. наук. пр. Тавр. держ. агротехнолог. ун-ту. — 2012. — № 4 (20). — С. 328–334. — (Серія: Економічні науки).
3. Никитина З.В. Теоретические и организационные основы экологического сельского хозяйства: [монография] / З.В. Никитина, Н.С. Баннова. — СПб.: Великие Луки, 2005. — 122 с.
4. Романко С.М. Механізм забезпечення екологічної безпеки сільськогосподарської продукції: етапи розвитку / С.М. Романко // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Зб. наук. пр. — Івано-Франківськ.: Плай, 2007. — Вип. XVIII. — С. 166–169.
5. Савкин В.И. Концептуальные основы экологического менеджмента в аграрном секторе экономики: [монография] / В.И. Савкин. — Орел: ОГАУ, 2011. — 184 с.

забезпечення економічної та екологічної безпеки держави мотивує більшість провідних країн світу до побудови національних політик на засадах стійкого розвитку. Такий підхід дає змогу узгодити економічні, екологічні та соціальні системи і ґрунтується на задоволенні потреб сучасного покоління з урахуванням інтересів майбутніх поколінь.